

ISHSIZLIK VA YALPI TAKLIF ASOSLARI

Ataxanova Saida Mirzabekovna

Ma'mun Universiteti NTM "Ijtimoiy gumanitar fanlar" fakulteti

"Iqtisodiyot va buxgalteriya hisobi" kafedrası katta o'qituvchisi

Bozor iqtisodiyotining doimiy xususiyatlari qatoriga ish bilan ta'minlanganlik va ishlab chiqarishning pasayishi va ishsizlikning o'sishi bilan bog'liq bo'lgan biznes tanazzuli kiradi. Vaqti-vaqti bilan hech qanday ogohlantirishsiz, mamlakatlar og'ir tanazzulga duchor bo'ladilar yoki hatto o'n yillik depressiyalarni boshdan kechiradilar va yuqori ishsizlik bir necha yil yoki hatto o'n yil davom etadi. Bunday holat AQShda 1930-yillarda ishsizlik darajasi o'n yil davomida ishchi kuchining 10 foizidan yuqori bo'lgan davrda kuzatilgan. Dunyoning eng boy iqtisodga ega davlatlari 2007-yilda retsessiyaga kirishdi va 2008-2009-yillarda u keskin yomonlashdi. Banklarning ishdan chiqishi, iqtisodiyotga ishonchning yo'qolishi, zaif sarmoya va likvidlik kabi muammolar sababli ishsizlik darajasi 2007-2009 yillarda keskin o'sdi. Qisqa muddatli va uzoq muddatli yalpi taklif o'rtasidagi farq zamonaviy makroiqtisodiyot uchun juda muhimdir. Qisqa muddatda bu yalpi talab va taklifning o'zaro ta'siri bo'lib, biznes tsiklining o'zgarishini, inflyatsiyani, ishsizlikni va retsessiyani belgilaydi. Biroq, uzoq muddatda, bu ishlab chiqarish va turmush darajasi tendentsiyasini tushuntirib beradigan umumiy taklif orqali ishlaydigan potentsial mahsulotning o'sishidir.

Yalpi taklif iqtisodiyotning ishlab chiqarish tomonining harakatini tavsiflaydi. Yalpi taklif egri chizig'i yoki yalpi taklif egri chizig'i har bir mumkin bo'lgan narx darajasida ishlab chiqariladigan umumiy milliy mahsulot darajasini ko'rsatadigan jadval bo'lib, boshqa narsalar o'zgarasdir. Bir necha oydan bir necha yilgacha bo'lgan davrdagi xatti-harakatlarga mos keladigan qisqa muddatli umumiy ta'minot jadvalini o'z ichiga oladi. Qisqa muddatda narxlar va ish haqi o'zgaraslik elementlariga ega. Natijada yuqori narxlar yuqori darajadagi ishlab chiqarish va xizmatlar bilan bog'liq bo'ladi.

Uzoq muddatda narxlar va ish haqi mutlaqo moslashuvchan bo'ladi. Mahsulot potensial ishlab chiqarish bilan belgilanadi va narx darajasiga bog'liq bo'lmaydi. Yalpi taklif asosan ikki xil kuchlar to'plamiga bog'liq: potensial mahsulot va xomashyo harajatlari. Yalpi taklifni tushunish uchun asosiy tushuncha potensial mahsulot yoki potensial YaIM hisoblanadi. Potensial mahsulot - bu inflyatsiya bosimining oshishiga olib kelmasdan ishlab chiqarilishi mumkin bo'lgan maksimal barqaror mahsulotdir. Uzoq muddatda yalpi taklif birinchi navbatda potensial mahsulotga bog'liq. Demak, uzoq muddatli yalpi taklif uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga ta'sir ko'rsatadigan bir xil omillar bilan belgilanadi: mehnat miqdori va sifati, kapital va tabiiy resurslar taklifi va texnologiya darajasi. Potensial YaIM milliy ishlab chiqarishning eng yuqori barqaror darajasidir. Ya'ni biznes tsiklning ta'siri olib tashlanganda ishlab chiqarilgan mahsulot darajasini anglatadi. Operatsion o'lchov sifatida biz potensial YaIMni o'lchaymiz, chunki mahsulot ishsizlikning tezlashmaydigan inflyatsiya darajasi (yoki NAIRU) deb ataladigan ishsizlik darajasining benchmark darajasida ishlab chiqariladi. Operatsion o'lchov sifatida potensial YaIM o'lchanadi, chunki mahsulot ishsizlikning tezlashmaydigan inflyatsiya darajasi (yoki NAIRU) deb ataladigan ishsizlik darajasining benchmark darajasida ishlab chiqariladi. Potensial mahsulot ko'rsatkichi ortib bormoqda. Iqtisodiy o'sish bilan birga, potensial mahsulot ham ortadi va yalpi taklif egri chizig'i o'ngga siljiydi. Potensial ishlab chiqarish hajmining oshishi yalpi taklifning oshishiga olib kelishi ajablanarli emas. Biznes qisqa muddatda moslashuvchan bo'lmagan ma'lum xarajatlarga ega. Misol uchun, uzoq muddatli ijaraga va ko'p yillik mehnat shartnomasiga ega bo'lgan aviakompaniyani ko'rib chiqish mumkin. Agar havo qatnoviga talab oshsa, aviakompaniyaga reyslarni qo'shish va chiptalar narxini oshirish foydali bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, qisqa muddatda talabning oshishi bilan narxlar ham, ishlab chiqarish hajmi ham ortadi. Bundan tashqari, ishlab chiqarish xarajatlarining o'zgarishi qisqa muddatda yalpi taklifga ta'sir qilishini ko'rish mumkin. Misol uchun, 2000-yillarning boshida neft narxi keskin ko'tarilib, samolyot yoqilg'isi narxi oshganda nima sodir bo'lganini ko'rib chiqish mumkin. Aviakompaniyalar yuqori xarajatlarni qoplash

uchun o'zlarining operatsiyalari va chiptalar narxini yetarli darajada moslashtira olmadilar va rekord darajada yo'qotishlar yuz berdi. Shuning uchun ba'zi operatsiyalarini to'xtatildi, marshrutlar tugatildi, oziq-ovqat xizmati qisqartirildi va katta hajmdagi samolyotlardan foydalanish to'xtatiladi. Yuqoriga qiyshaygan, qisqa muddatli yalpi taklif egri chizig'i Keyns makroiqtisodiyoti deb ataladigan tahlil bilan bog'liq. Bunday vaziyatda yalpi talabning o'zgarishi ishlab chiqarish hajmiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, agar yalpi talab pul-kreditning keskinlashuvi yoki iste'mol xarajatlarining pasayishi tufayli kamayib qolsa, bu mahsulot ishlab chiqarish va narxlarning pasayishiga olib keladi. Uzoq muddatli yondashuv, ba'zan klassik makroiqtisodiyot deb ataladi va yalpi talabning o'zgarishi narxlarga ta'sir qiladi, lekin real ishlab chiqarishga ta'sir qilmaydi. Uzoq muddatli davrda narxlar va ish haqi yalpi talabning o'zgarishiga to'liq moslashadi. Klassik yoki uzoq muddatli yalpi taklif egri chizig'i vertikaldir; shuning uchun yalpi talabning o'zgarishi ishlab chiqarish hajmiga ta'sir qilmaydi. 2007-yilda boshlangan tanazzul davrida AQShda ishsizlar soni 4 milliondan ortiq kishiga oshdi. 2008 yil oxiridagi 11 million ishsizlarning yarmi "ishsiz qolganlar", ya'ni o'z ixtiyorisiz ishidan ajralgan odamlardir. Buyuk Depressiya yoki 1980-yillarning boshlari kabi dastlabki davrlarda ishsizlik darajasi ancha yuqori bo'lib, 1933 yilda 25 foizga ko'tarildi. Xulosa shuki- yuqori darajadagi ishsizlik ham iqtisodiy, ham ijtimoiy muammodir. Ishsizlik iqtisodiy muammodir, chunki u qimmatli resurslarning isrof qilinishiga olib keladi. Ishsizlik asosiy ijtimoiy muammodir, chunki u ishsiz ishchilar daromadlari kamayishi bilan kurashayotganligi sababli juda katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Yuqori ishsizlik davrida iqtisodiy tanglik odamlarning his-tuyg'ulari va oilaviy hayotiga ta'sir qiladi. Ishsizlik darajasi ko'tarilganda, iqtisodiyot ishsiz ishchilar ishlab chiqarishi mumkin bo'lgan tovarlar va xizmatlarni tashlab yuborishga ta'sir qiladi. Yuqori ishsizlik davridagi iqtisodiy yo'qotishlar zamonaviy iqtisodiyotdagi eng katta hujjatlashtirilgan chiqindilardir. Ular monopoliya yoki tariflar va kvotalar tufayli kelib chiqqan mikroiqtisodiy chiqindilardan yuzaga keladigan samarasizlikdan bir necha baravar kattadir.